

Wspólne wychowanie po rozwodzie jako wyzwanie współczesności

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest przedstawienie znaczenia współpracy między rodzicami po rozwodzie i ich wspólnego zaangażowania w wychowanie dzieci jako istotnego wyzwania społecznego mającego na celu minimalizowanie szkód powodowanych przez rozwód.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Prezentowany problem badawczy odnosi się do odpowiedzi na pytania: Jakie wyzwania wynikają z kulturowych przemian związanych z rozpowszechnieniem się rozwodów? Jakie konsekwencje niesie dla rozwoju dzieci rozwód rodziców? Jaki model opieki nad dzieckiem po rozwodzie daje większe możliwości ochrony przed jego negatywnymi skutkami rozwojowymi? Poszukując odpowiedzi na te pytania, zastosowano metodę analizy literatury przedmiotu.

PROCES WYWODU: Odwołując się do badań pokazujących konsekwencje rozwodu rodziców dla dobrostanu dzieci oraz wskazując czynniki chroniące, zwrócono szczególną uwagę na kwestię jakości porozumiewania się i współpracy między rodzicami. Przedstawiono praktyczne rozwiązania podkreślające konieczność zachowania po rozwodzie wspólnej odpowiedzialności za dziecko oraz utrzymania więzi z obojgiem rodziców.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Wnioski płynące z badań dotyczących opieki współdzielonej wskazują, iż ten model opieki nad dzieckiem po rozwodzie przyczynia się do lepszej komunikacji z ojcem, lepszego przystosowania, niższych wskaźników związanych z negatywnymi emocjami i zachowaniami dzieci w wieku szkolnym i w okresie dorastania.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Ze względu na coraz większe rozpowszechnienie fenomenu „kultury rozwodu” istnieje pilna potrzeba poszerzenia dyskursu na temat opieki nad dzieckiem po rozstaniu. W tym kontekście wyraźnie obserwowana jest zmiana polegająca na przechodzeniu od skupiania się na zachowaniu praw rodzica do dziecka do dbania o jego dobro i podkreślenia znaczenia jego relacji z obojgiem rodziców. Wyrazem tej tendencji jest wzrastająca popularność modelu opieki współdzielonej, skłaniająca do pogłębionej refleksji nad jego konsekwencjami.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **ROZWÓD, RODZINA, WYCHOWANIE PO ROZWODZIE, OPIEKA WSPÓLDZIELONA, KULTURA ROZWODU**

ABSTRACT

Joint Parenting after Divorce as a Challenge for the Modern Day

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of the article is to present the importance of cooperation between parents after divorce and their joint involvement in raising children as a significant social challenge aimed at minimizing developmental risks caused by divorce.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem refers to the answers to the following questions. What are the challenges arising from the cultural changes associated with the increasing divorce rate? What are the consequences of parents divorce for children's development? What model of parenting after a divorce protects more effectively against its negative developmental effects? The study is conducted using the analysis of literature on the subject.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: Referring to studies showing the consequences of divorce for the children well-being and indicating some resilience factors, special attention was paid to the quality of communication and cooperation between parents. Practical solutions were suggested in order to emphasize the need to maintain shared responsibility for the child after divorce, and to maintain his/her relationships with both parents.

RESEARCH RESULTS: The results of the research on shared parenting indicate that this model of custody after divorce contributes to better communication with the father, better adaptation, lower rates of negative emotions and behaviors of children in school age and adolescence.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: Due to the prevalence of the "divorce culture," there is an urgent need to broaden the discourse on child care after separation. In this context, a change is observed in moving from focusing on maintaining the parent's rights to the child to care for his/her welfare and emphasizing the importance of her/his relationship with both parents. An expression of this tendency is the growing popularity of the shared parenting model, prompting an in-depth reflection on its consequences.

→ **KEYWORDS:** **DIVORCE, FAMILY, PARENTING AFTER DIVORCE, JOINT CUSTODY, DIVORCE CULTURE**

Wprowadzenie

Począwszy od lat 60. XX w. dostrzec można występowanie zjawiska nazywanego „rewolucją rozwodową”. Rozwód, który przed 60 laty był doświadczeniem dziesięciu na 1000 par amerykańskich (stanowiąc tym samym pewien margines życia społecznego), wiązał się z winą i stygmatyzował rozwodników, stał się pod koniec stulecia społeczną normą. W Polsce około jedna trzecia małżeństw rozpada się w wyniku rozwodu, wśród nich niemal dwie trzecie posiada niepełnoletnie dzieci, GUS odnotowuje wzrost liczby rozwodów z 203 na 1000 zawieranych małżeństw w 2000 r. do 356 w 2015 r. 58%

z rozwiedzionych małżeństw posiadała dzieci do 18. roku życia (Rocznik Demograficzny, 2017).

Rekonstruując historyczne korzenie rozwoju „kultury rozvodu”, Barbara Dafoe Whitehead (1996) wskazuje na rewolucyjną zmianę w obszarze obrazu zobowiązania wobec rodziny i społeczeństwa, polegającą na przejściu od głównej roli zobowiązania wobec innych ku zobowiązaniu wobec siebie. Zadaniem rodziny stało się umożliwienie samorealizacji i osobistego wzrostu poszczególnych jej członków, większy nacisk położony został na wartości związane z indywidualną satysfakcją w rodzinie niż na wartości łączące się ze zobowiązaniem i poświęceniem. Na skutek procesu globalizacji, czy raczej westernizacji, wartości społeczeństw ponowoczesnych: ekonomiczna racjonalność, autonomizacja i indywidualizacja życia, skutecznie rozprzestrzeniły się także w społeczeństwie polskim, przyczyniając się do zmian tradycyjnych poglądów, zachowań i wartości w kontekście życia rodzinnego (Slany, 2008). Rodzina odchodzi od tradycyjności i ewoluuje w kierunku wzorów charakterystycznych dla ponowoczesności. Przy czym, jak podkreśla Krystyna Slany (2008), zmiany obserwowane w rodzinie zachodzą w niezwykle krótkim czasie – nie w ciągu stulecia, lecz raczej w ciągu dekady, a zachodnie wzory kulturowe obejmują stopniowo cały świat.

Wraz ze zmianą tradycyjnej koncepcji rodziny przekształcił się obraz ról, jakie do odegrania mają jej członkowie. Model „dobrej żony i matki” zarezerwowany dla kobiety w latach 60. zastąpiony został modelem „superwoman”, by wreszcie pod koniec XX w. przyjąć postać zacierającego różnicę płciowe modelu „invisible woman” (Slany, 2008). Model nieobecnego w domu dziecka ojca zastępowany jest przez model ojca w pełni zaangażowanego w opiekę i pielęgnację dziecka. Zmiana ta jest z jednej strony wymuszona przez obowiązki zawodowe obojga rodziców i fizyczną niemożliwość pełnego zaangażowania w opiekę nad dzieckiem tylko jednego z rodziców, z drugiej jednak strony wynika z większej świadomości roli, jaką ma do odegrania w wychowaniu dziecka ojciec.

Jeżeli przyjęlibyśmy za Geertem Hofstede (2007), że jednym z wymiarów, pod których kątem analizować można kulturę (narodową), jest wymiar męskości-kobiecości, to zmiana myślenia na temat ról, jakie mają do odegrania rodzice wobec dzieci, wiąże się z przesuwaniem się naszej kultury od bieguna męskości ku biegunowi kobiecości. Obserwujemy przechodzenie od kultury promującej wizję klarownego podziału ról w związku (mężczyzna powinien pracować, kobieta wychowywać dzieci), ich sztywności i niezmienności, waloryzowania niezależności i mierzenia wartości człowieka miarą jego sukcesu, w stronę kultury kobiecej, dającej przyzwolenie na pełnienie przez mężczyzn ról wychowawczych, kultury, w której ideałem jest wzajemna zależność i współpraca.

Przyjąwszy roboczo, że kultura oznacza pewien zestaw norm, idei, wartości i zachowań podzielanych przez określoną grupę ludzi, zestaw względnie trwałe i wpływający na funkcjonowanie jednostki (Bornstein, 2015), dostrzec możemy, że różne grupy cechują się odmiennymi przekonaniem w odniesieniu do rodzicielstwa. Różnice te widoczne są na poziomie całych społeczeństw czy narodów, dostrzegalne są jednak również na poziomie mikro kultur, takich jak rodzina. Międzypokoleniowy przekaz zawiera informacje dotyczące tego, jak rodzice powinni traktować dzieci, jak dzieci powinny zachowywać

się wobec dorosłych, jakie są cele socjalizacji. Kultura (i mikroklutura) wpływa na to, kto, kiedy i w jaki sposób sprawuje pieczę nad dzieckiem, czego rodzice oczekują od dzieci, jakiego rodzaju zachowania dzieci zasługują na nagrodę, a jakiego rodzaju na karę (i jaką).

Pary decydujące się na wspólne życie stają przed wyzwaniem – przekształcenia indywidualnych rzeczywistości we wspólną rzeczywistość małżeńską, co wymaga negocjacji dotyczących rozbieżnych wartości kulturowych. W przypadku rozwodu mamy do czynienia ze zjawiskiem odwrotnym – wspólna rzeczywistość małżeńska musi zostać przekształcona w rzeczywistości indywidualne, co ponownie wymaga negocjacji dotyczących rozbieżnych wartości kulturowych w celu ustalenia najbezpieczniejszej przestrzeni rozwoju dzieci. Należy jednak podkreślić, że pomimo rozpadu więzi małżeńskiej nie ulega rozpadowi rzeczywistość rodzicielska, która wymaga dalszego podejmowania wspólnej odpowiedzialności.

W obliczu rozwodu niektórzy rodzice podjęli próbę równego lub zbliżonego podziału obowiązków rodzicielskich, część z nich zdecydowała się na to, aby dzieci naprzemiennie zamieszkiwały z każdym z nich. W Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych zaczęto wprowadzać takie rozwiązanie już w latach 80., sformułowanym planem rodzicielskim towarzyszyło aranżowanie naprzemiennego zamieszkiwania u obojga rodziców, wspólne rodzicielstwo stawalo się w wielu krajach zalecanym rozwiązaniem po rozwodach. W Polsce niedawno przeprowadzono modyfikacje legislacyjne, które mogą się stać przyczynkiem do przyjęcia tego trendu, mianowicie w 2015 r. nowelizacją Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego (Dz.U. 2015 poz. 1062) zlikwidowano kontrowersyjny zapis sugerujący konieczność ograniczenia praw rodzicielskich jednemu z rodziców. Dzięki temu domyślnym rozwiązaniem stała się jednoczesna odpowiedzialność obojga rodziców za dziecko po rozwodzie, zarazem dopuszczono możliwość zamieszkiwania dziecka z każdym z rodziców w zbliżonych interwałach czasowych.

W niniejszym artykule podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania: Jakie wyzwania wynikają z kulturowych przemian związanych z rozpowszechnieniem się rozwodów? Jakie konsekwencje niesie dla rozwoju dzieci rozwód rodziców? Jaki model opieki nad dzieckiem po rozwodzie daje większe możliwości ochrony przed jego negatywnymi skutkami rozwojowymi? W celu udzielenia odpowiedzi na te pytania zastosowano metodę analizy literatury przedmiotu.

Kierunki badań nad wychowaniem dziecka po rozstaniu

Pod koniec XX w., gdy rozwody zaczęły się upowszechniać, podjęto dyskusje i badania mające na celu określenie warunków sprzyjających lepszej adaptacji dziecka do tej przemianowej zmiany (np. Hetherington, 1989). Niestety, mimo systematycznego zmniejszania się trwałości struktury rodziny także w Polsce, w rodzimej literaturze zaskakująco mało publikacji dotyczy kwestii ochrony dobrostanu dziecka podczas rozstania rodziców na podstawie naukowych danych. Do tej pory trudno znaleźć publikacje w recenzowanych

czasopismach, które traktowałyby o opiece naprzemienną z perspektywy nauk o wychowaniu oraz psychologii rozwojowej, nie opublikowano szerzej zakrojonych badań w tym zakresie. Ze względu na społeczne znaczenie problemu i zachodzących zmian istnieje pilna potrzeba pogłębienia i poszerzenia dyskursu na temat opieki nad dzieckiem po rozstaniu. Rzetelna wiedza wynikająca z ustaleń środowiska naukowego umożliwia w procesie profesjonalnej diagnozy w jak największym stopniu uwzględniać dobro dziecka, ale też stanowi podstawę planowania skutecznego wsparcia oraz oddziaływań terapeutycznych, a ponadto jej popularyzacja pomaga członkom rodziny lepiej zrozumieć sytuację dziecka i tym samym minimalizować jego stres.

Rozpad rodziny jest wydarzeniem przełomowym dla każdego z jej członków. Literatura przedmiotu pokazuje, że dzieci odczuwają silny stres w sytuacji rozstania rodziców, co może wywierać szkodliwy wpływ na ich dalszy rozwój. Z drugiej strony jednak, większość z nich w dobrze radzi sobie z tą trudną sytuacją, a negatywne skutki zwykle ustępują po pewnym czasie (Błażek, 2014). Typowa tutaj zmienność reakcji na rozwód w czasie oraz jej indywidualne zróżnicowanie wskazuje na potrzebę przyjęcia bardziej złożonego modelu reakcji dziecka na rozstanie. Początek badań nad konsekwencjami rozwodów dla dziecka skupiał się na jego negatywnych skutkach krótko- i długoterminowych, z czasem zaczęto wskazywać na czynniki wspierające odporność dziecka na negatywne doświadczenia. Jednocześnie większy nacisk zaczęto kłaść na odpowiedzialność obojga rodziców za uczestnictwo w rozwoju dziecka i dbanie o relację, co odzwierciedliło się w coraz częstszym omawianiu kwestii rodzicielstwa zamiast praw do dziecka. Eksploracji poddano wspólne wychowanie dziecka przez rozwiedzionych rodziców łącznie z opieką naprzemienną. Głosy specjalistów doprowadziły do przyjęcia takiego rozwiązania jako domyślnego w wieku krajach. Wątkami przewijającymi się w badaniach nad problemem są: zachowanie więzi z obojgiem rodziców, w tym istotna rola ojca w wychowaniu oraz moderujący wpływ konfliktu rodzicielskiego, a także jakości komunikacji z dzieckiem na jego dobrostan.

Rozwód jako ryzyko dla rozwoju dziecka

Znaczna część wcześniejszych badań nad skutkami rozwodu dla dziecka bazowała na dość prostym modelu korelacyjnym, w którym porównywano funkcjonowanie dzieci wychowanych w rodzinach pełnych z funkcjonowaniem dzieci rozwiedzionych rodziców. Wykryto w ich wyniku istotny związek między faktem rozwodu i trudnościami dziecka, dzięki czemu pokazano ryzyko, jakim może być on dla rozwoju dziecka. Przykładowo dzieci w wieku przedszkolnym w pierwszych latach po rozwodzie rodziców częściej wykazują zachowania agresywne, nieposłuszeństwo, epizody impulsywnego odreagowania emocji (*acting-out*), ale też emocje depresyjne. U dzieci w wieku szkolnym dodatkowo mogą wystąpić trudności w nauce, problemy w relacjach z rówieśnikami, a u nastolatków nadmierne wycofywanie się z życia rodzinnego (Ackerman, 2001). Przyczyny długotrwałych trudności można upatrywać w oddziaływaniach rodzicielskich. Wskazuje się, że rodzice

w trakcie i po rozwodzie poświęcają dziecku mniej uwagi, dają mniej ciepła, w mniejszym stopniu są gotowi odpowiadać na potrzeby dziecka, mają problemy z wprowadzaniem adekwatnej dyscypliny, co przekłada się na gorsze funkcjonowanie dzieci. Mimo wielu wyników pokazujących potencjalną szkodliwość rozwodów dla dzieci metaanalizy danych pokazały, że uzyskane związki były niskie lub umiarkowane (Amato, 2010).

Powyższe badania omijają złożoność zagadnienia, nie uwzględniając możliwości różnego przebiegu reakcji dzieci na analogiczną sytuację trudną. Przyjmuje się, że okres adaptacji dziecka do zmiany struktury rodziny zwykle trwa około dwóch lat (Wallerstein i Blakeslee, 1989), a po tym czasie negatywne skutki u znacznej części dzieci ustępują, u niektórych jednak mogą się utrzymywać dalej, niosąc ryzyko zachowań dezadaptacyjnych. Joan B. Kelly (2012), podsumowując dotychczasowe badania na gruncie zachodnim, pokazuje różnorodne negatywne skutki rozwodu, jednak podkreśla, że większość z nich jest obserwowalnych przez relatywnie krótki czas, a u około 75-80% dzieci i młodzieży nie obserwuje się długoterminowych problemów psychicznych. Autor ten wskazuje na rolę czynników ochronnych pomagających zachować zdrowie psychiczne, wśród których wymienia głównie zachowanie więzi z obojgiem rodziców i właściwą współpracę rodziców przy organizacji opieki.

Większość badań była przeprowadzona wśród społeczeństw zachodnich z dominującą kulturą indywidualistyczną. Thoroddur Bjarnason i Arsaell M. Arnason (2012) podjęli ambitną próbę zebrania danych z 36 różnych krajów zachodnich (do wyników włączono też dane z Polski) dotyczących roli, jaką odgrywa jakość kontaktu z obojgiem rodziców w przystosowaniu się dziecka do ich rozstania. Okazało się, że dzieci wychowywane w opiece naprzemiennej znacznie lepiej oceniały jakość komunikacji z obojgiem rodziców niż dzieci wychowywane w modelu z wiodącym rodzicem, wyniki te miały charakter względnie uniwersalny. Niestety, dane te są dość stare i w Polsce w tamtym czasie rozwody wiązały się z przyjęciem przez jednego rodzica roli wiodącej oraz ograniczeniem władzy rodzicielskiej drugiemu, a równy udział w wychowaniu rodziców był zjawiskiem rzadkim.

Znaczenie relacji między rodzicami

Współcześnie wielu autorów wskazuje, że rozstanie rodziców samodzielnie nie wyjaśnia negatywnych skutków rozwojowych, a decydujące znaczenie mają tutaj charakterystyki relacji rodzinnych, wśród których na pierwszy plan wysuwa się konflikt rodzicielski. Jakość porozumienia się i współpracy między rodzicami uznaje się za zasadniczą dla skutecznej opieki nad dzieckiem po rozwodzie (Pruett i Donsky, 2011). W badaniach Tamary Afifi i współpracowników (2015) okazało się, że długoterminowe negatywne skutki rozstania rodziców dla przystosowania dzieci były wyjaśniane w znacznej mierze nasileniem konfliktu rodzicielskiego. Jednocześnie badania te pokazały, że dzieci, które pozostają w skonfliktowanych rodzinach, odczuwają nie mniejsze negatywne skutki napięć między rodzicami, a dzieci rozwiedzionych, ale konstruktywnie komunikujących

się rodziców zwykle nie odczuwają długoterminowych skutków rozwodu. Zatem w dłuższej perspektywie to rozwiązywanie konfliktów między rodzicami i jakość komunikacji okazują się ważniejsze dla przystosowania dziecka niż tylko pozostawanie razem rodziców. Kwestia relacji między rodzicami jest kluczowa zarówno w rodzinach pełnych, jak i rozbitych. Przykładowo badania longitudinalne bazujące na obserwacji pokazały, że ważnym predyktorem problemów z zachowaniem dzieci w wieku szkolnym jest wcześniejsza konkurencyjność w opiece między rodzicami wyrażająca się wciąganiem dziecka w konflikt i podważaniem wzajemnego autorytetu, ogólny klimat emocjonalny w rodzinie i konflikt między małżonkami (Murphy, Jacobovitz i Hazen, 2016). Co istotne, pierwszy z czynników miał większe znaczenie niż pozostałe. Być może jakość współpracy między rodzicami i ograniczenie ekspozycji dziecka na konflikty są decydujące dla dobrostanu dziecka w rodzinach rozbitych i pełnych.

Wydaje się, że kluczowe dla właściwej współpracy są tutaj, używając terminologii z systemowego rozumienia rodzin (Goldenberg i Goldenberg, 2006), zachowanie roli subsystemu rodzicielskiego mimo rozpadu subsystemu małżeńskiego oraz jakość komunikacji między rozwiedzionymi rodzicami. Para, przestając być małżeństwem lub kończąc nieformalny związek, pozostaje nadal parą rodzicielską. Wraz ze zmianami kulturowymi dającymi przyzwolenie na większą symetryczność ról rodzicielskich szczególnie istotnym zadaniem staje się zachowanie współpracy po rozstaniu. Od matki i od ojca można oczekiwać utrzymania finansowego i podobnie od obojga opieki nad dzieckiem oraz prowadzenia gospodarstwa domowego, jednak przede wszystkim oboje przejmują odpowiedzialność za utrzymanie bliskiej relacji z dzieckiem mimo rozstania.

Zachowanie więzi z rodzicami po rozwodzie

Współcześnie dobrze ugruntowana jest teza o kluczowym znaczeniu bliskiej relacji między dzieckiem i najbliższymi opiekunami dla pozytywnego jego rozwoju (Holmes, 1993). Przywiązanie jest szczególnym rodzajem więzi z określonymi osobami znaczącymi, powstaje w najmłodszych latach, ma biologiczne podstawy i jest konieczne do rozwoju człowieka, stanowiąc podstawową potrzebę w ciągu całego dzieciństwa (Bowlby, 1988). W literaturze wskazuje się, że w sytuacji rozwodu rodziców narażenie więzi przywiązania z dzieckiem powoduje silny stres dziecka, a także zagrożenie dla jego pomyślnego rozwoju (Ackerman, 2001). Ze względu na rolę odgrywaną przez mechanizm przywiązania w rozwoju dziecka jego ochronę należałoby uznać za priorytet w sytuacji rozpadu i reorganizacji dotychczasowej struktury rodziny.

Psychologowie praktycy zwracają uwagę, że dzieci, spodziewając się rozstania rodziców, często nierealistycznie obawiają się utraty więzi, co powoduje bardzo silne poczucie zagrożenia. Egocentryzm myślenia dzieci sprawia, że czują się one współodpowiedzialne za rozpad rodziny, nierzadko będąc przekonane, że skoro któryś z rodziców odchodzi, to one nie są warte jego miłości (Goldenberg i Goldenberg, 2006). Naruszenie poczucia bezpieczeństwa dziecka może wynikać z jednej strony z niezrozumienia

i nadinterpretacji niejasnej i nowej sytuacji rodzinnej przez dziecko, a z drugiej strony z faktycznej zmiany w kontaktach rodzinnych. Rozstanie rodziców czasem bowiem powoduje nie tylko wyobrażone, ale też rzeczywiste zagrożenie dla bliskiej relacji. Jakość więzi zależy od dostępności rodzica oraz jego wrażliwości i reaktywności na potrzeby dziecka, a po wyprowadzeniu się jednego z rodziców staje się on fizycznie nieosiągalny w codziennym życiu dziecka.

Wspólne rodzicielstwo po rozstaniu

Wiodącą ideą wspólnej opieki po rozwodzie jest równe uczestniczenie w życiu dziecka obojga rodziców przy rozdzieleniu ról rodzicielskich w czasie. Wspólne rodzicielstwo często łączy się z naprzemiennym zamieszkiwaniem u obojga rodziców. W Polsce w takich sytuacjach najczęściej używany jest termin „opieka naprzemienna”, jednak zdaniem Marii Kujawy i Kamila Jezierskiego (2016) nie tylko nie oddaje on istoty modelu, ale też może mylnie wskazywać na to, co stanowi jego istotę, a adekwatniejsze wydają się terminy akcentujące łączną odpowiedzialność, takie jak „łączne wychowanie po rozwodzie”, „opieka współdzielona”, gdyż oddają one to, co jest najistotniejsze: wspólne zaangażowanie w proces wychowania i rozdział w czasie (w krajach anglojęzycznych powszechnie używa się takich terminów jak „co-parenting”, „shared parenting”, „joint physical custody”). Zwolennicy tego modelu wskazują na korzyści płynące z zachowania więzi z obojgiem rodziców i podejmowania wspólnej odpowiedzialności za jego wychowanie (Kruk, 2013). W takim modelu wychowania rodzice decydują się na poświęcanie zbliżonej ilości czasu na wychowanie dziecka (od 50/50 do 30/70), przy czym dziecko również zostaje na noc w obu domach. Kluczowe jest tutaj, aby zarówno matka, jak i ojciec angażowali się i w obowiązki dziecka, i w organizację jego czasu wolnego, zatem współcześnie częste spędzanie z ojcem weekendów i wakacji, nawet gdy zapewni on dziecku dużo wspólnego czasu, nie będzie wpisywało się w pełni w ideę opieki współdzielonej.

Wprowadzaniu nowych rozwiązań w zakresie wychowania dziecka po rozwodzie towarzyszyły projekty badawcze weryfikujące ich efekty. W większości wskazują one na korzyści takiego rozwiązania. Jednym z największych był „Stanford Child Custody Study” realizowany w USA w latach 1984-1988 wśród 1124 rodzin (Maccoby, Depner i Mnookin, 1990), a dane z niego pochodzące wykorzystywane są do dziś. Projekt ten pokazał m.in., że w dwa i cztery lata po rozwodzie dzieci w rodzinach z opieką współdzieloną czuły się bardziej związane z ojcem niż te wychowywane na co dzień przez matkę. Linda Nielsen (2013), analizując dotychczasowe badania, stwierdza, że dzieci wychowywane w opiece współdzielonej wykazywały wyższe wskaźniki przystosowania niż te mieszkające z jednym z rodziców – w mniejszym stopniu odczuwały negatywne emocje (stres, depresyjność), ponadto rzadziej występowały u nich problemy z zachowaniem i agresywność. Obecne metaanalizy potwierdzają dotychczasowe wyniki o korzyściach ze wspólnego rodzicielstwa po rozstaniu (Mahrer i in., 2016).

Dyskusja nad modelem opieki współdzielonej

Obok płynących z krajów zachodnich pozytywnych głosów na temat współdzielenia opieki nad dzieckiem po rozstaniu rodziców wraz z jego naprzemiennym zamieszkiwaniem, w Polsce można się spotkać także z krytycznym odzewem, również ze strony specjalistów. Wskazuje się, że regularna zmiana środowiska, a szczególnie zasad panujących w obu domach, przekracza możliwości przystosowawcze dziecka. Ponadto taka opieka wymaga od rodziców dużej świadomości potrzeb dziecka, chęci współpracy, a przy trwającym konflikcie między byłymi małżonkami lub partnerami koordynacja może być nie tylko bardzo utrudniona, ale dziecko bywa narażone na napięcia między dorosłymi (Trinder, 2010). Kolejną istotną sprawą są różnice kulturowe; polskie sądy przyznają opiekę w przeważającej części matce, przy czym zwykle robią to na wniosek obojga rodziców, w tym ojców. Zmiana kulturowa dokonuje się w Polsce stopniowo – na niemal 39 tys. rozwodów w 2017 r. w przypadku 15 tys. przypadków sąd powierzył dzieci wyłącznej pieczy matki; dwa lata wcześniej, przy porównywalnej liczbie rozwodów, wyłączną władzę rodzicielską otrzymało 23 tys. kobiet. Liczba rodziców wspólnie sprawujących nadzór nad dzieckiem wzrosła z 13 tys. par do ponad 20 tys. Być może przyczyniła się do tego wspomniana na początku zmiana legislacyjna.

Uwarunkowany kulturowo podział ról rodzinnych przed rozstaniem może utrudniać podjęcie przez ojców zbliżonego wysiłku wychowawczego do matek. Wspólna opieka nad dzieckiem wybierana jest częściej przez osoby wykształcone z klasy średniej, być może bardziej zmotywowane do podejmowania świadomych działań dla ochrony dziecka podczas rozwodu, co może się przyczyniać do uzyskiwania korzystniejszych wyników w tej grupie.

W obliczu zmian kulturowych zachodzących w Europie i w Polsce przejawiających się upowszechnianiem rozwodów niewątpliwie istotna jest empiryczna weryfikacja działania modelu opieki współdzielonej. Nieodzowne staje się rozważenie adekwatności rozwiązań stosowanych w innych krajach w polskim kontekście społeczno-kulturowym i określenie warunków, w jakich opieka współdzielona może być korzystna dla dziecka, a w jakich jej podjęcie naraża dziecko na dodatkowe stresy.

BIBLIOGRAFIA

- Ackerman, M.J. (2001). *Clinician's guide to child custody evaluations*. Hoboken, New Jersey: J. Wiley & Sons.
- Affifi, T.D., Granger, D.A., Joseph, A., Denes, A. i Aldeis, D. (2015). The influence of divorce and parents' communication skills on adolescents' and young adults' stress reactivity and recovery. *Communication Research*, 42(7), 1009-1042.
- Amato, P.R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650-666.
- Bjarnason, T. i Arnarsson, A.M. (2011). Joint physical custody and communication with parents: Comparative Study of 36 Western Societies. *Journal of Comparative Family Studies*, 42(6).

- Błażek, M. (2014). Rozwód jako sytuacja kryzysowa w rodzinie. W: I. Janicka i H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bornstein, M.H. (2015). Culture, Parenting, and Zero-to-Three. *Zero to three*, 35(4), 2-9.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base*. London: Routledge.
- Goldenberg, I. i Goldenberg, H. (2006). *Terapia rodzin*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hetherington, E.M. (1989). Coping with Family Transitions: Winners, Losers, and Survivors. *Child Development*, 60(1), 1-14.
- Hofstede, G. (2007). *Kultura i organizacje. Zaprogramowanie umysłu*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Holmes, J. (1993). *John Bowlby & Attachment Theory*. London: Routledge.
- Kelly, J.B. (2012). Risk and protective factors associated with child and adolescent adjustment following separation and divorce. W: L. Drozd, M. Saini i N. Olesen (red.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court*. New York: Oxford University Press.
- Kruk, E. (2013). *The Equal Parent Presumption: Social Justice in the Legal Determination of Parenting After Divorce*. Montreal/Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Kujawa, M. i Jezierski, K. (2016). Wspólne rodzicielstwo po rozwodzie – o rozumieniu opieki naprzemiennej. W: A. Czerederecka (red.), *Standardy opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych.
- Maccoby, E.E., Depner, C.E. i Mnookin, R.H. (1990). Coparenting in the second year after divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 52(1), 141-155.
- Mahrer, N., Sandler, I., Wolchik, S., Winslow, E., Moran, J. i Weinstock, D. (2016). How Do Parenting Time and Interparental Conflict Affect the Relations of Quality of Parenting and Child Well-Being Following Divorce? W: L. Drozd, M. Saini i N. Olesen (red.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court*. New York: Oxford University Press.
- Murphy, S.E., Jacobovitz, D.B. i Hazen, N.L. (2016). What's so Bad About Competitive Co-parenting? Family-Level Predictors of Children's Externalizing Symptoms. *Journal of Child and Family Studies*, 25(5), 1684-1690.
- Nielsen, L. (2013). Shared residential custody: Review of the research. *American Journal of Family Law*, 26, 61-71.
- Pruett, M.K. i Donsky, T. (2011). Coparenting after divorce: Paving pathways for parental cooperation, conflict resolution, and redefined family roles. W: McHale, J.P. i Lindahl, K.M. (red.), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems*. Washington DC: American Psychological Association.
- Rocznik Demograficzny 2017*. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych.
- Slany, K. (2008). *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*. Kraków: Nomos.
- Trinder, L. (2010). Shared Residence: A Review of Recent Research Evidence. *Child and Family Law Quarterly*, 22(4), 475-498.
- Whitehead, B.D. (1996). *Divorce Culture: Rethinking Our Commitments to Marriage and Family*. New York: Vintage Books.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>